

**ŞEKİ ESKİ HÂKİMİ SELİM HAN'IN OSMANLI DEVLETİ'NE
İLTİCASI**
**THE FORMER SHEKI EXECUTIVE SELIM KHAN'S SEEKING
ASYLUM IN THE OTTOMAN EMPIRE**

QİYAS ŞÜKÜROV

Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
qiyassukurov@gmail.com

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
III/7 (Özel Sayı), Aralık | December 2018, Erzurum
ISSN: 2149-939X

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 02.12.2018
Kabul Tarihi | Accepted Date : 22.12.2018
Sayfa | Pages : 113-129
DOI- : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.82>

This article was checked by

ŞEKİ ESKİ HÂKİMİ SELİM HAN'IN OSMANLI DEVLETİ'NE İLTİCASI

Qiyas ŞÜKÜROV

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), C.III S.7, Aralık 2018, Sayfa: 113-129

ÖZET

Şeki eski hâkimi Selim Han'ın Osmanlı Devleti'ne iltica etmesi meselesi, bu çalışmanın başlıca araştırma konusunu teşkil etmektedir. Tetkike tabi tutulan şahıs örneğinde 19. yüzyılın ilk çeyreğindeki Azerbaycan hanlarının Osmanlı Devleti'nin bölgesel siyasetindeki rol ve önemlerinin keşfedilmesi, çalışmanın araştırma amacı olarak belirlenmiştir. Selim Han'ın neden Osmanlı topraklarına iltica ettiği ve Osmanlı devlet ricali tarafından nasıl karşılandığı gibi meseleler, araştırmanın temel sorunları arasındadır. Tüm bu sorunların çözümlenişinde ise konuya ilişkin Osmanlı ve Rus arşiv belgeleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara göre, Selim Han önce Erzurum'a, sonra ise Ankara'ya yerleştirilmiştir. Kendisine aylık 2.500 kuruş maaş tahsis edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Azerbaycan Münasebetleri, Güney Kafkasya, Azerbaycan Hanlıkları, Selim Han

THE FORMER SHEKI EXECUTIVE SELIM KHAN'S SEEKING ASYLUM IN THE OTTOMAN EMPIRE

ABSTRACT

In the context of this study, the incident of former Sheki executive Selim Khan's seeking asylum in the Ottoman State is investigated. In the case of investigated person, the discovery of the main role and importance of the Azerbaijani rulers of the first quarter of the 19th century in the Ottoman political conception is the main objective of the study. The reasons why Selim Khan emigrated to Ottoman State and how he was greeted by Ottoman statesmen are the practical problems of research based on historical evidence. We tried to solve all the problems in the light of Ottoman and Russian archive documents. According to the final scientific findings, Selim Khan was firstly resident in Erzurum and then in Ankara. He was paid a salary of 2.500 qurush per month.

Keywords: Ottoman-Azerbaijan Relations, Transcaucasia, Azerbaijani Khanates, Selim Khan

Giriş

18. yüzyılın ilk çeyreğinde Safevî Devleti'nin bölgesel otoritesinin çöküşe geçmesi nedeniyle Kafkasya'nın kuzey ve güney bölgelerinde birçok yerel hanlık teşekkül etmiştir. Söz konusu mahallî dinamiklerden biri olan Şeki Hanlığı, günümüz Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuzey bölgeleri üzerinde yerel ayanlardan Hacı Çelebi önderliğinde 1743 tarihinde kurulmuş olup, Afşarlar Hükümdarı Nadir Şah'ın Kafkasya siyasetine direnişiyle üne kavuşmuştur (Fateh, 1993: 12-15; Ebdülhemid, 1993: 25-26; Çakmak, 1996: 67-69). Adı geçen handan sonra Şeki yönetimini sırasıyla Ağakişi Han, Hüseyin Han, Hacı Abdülkadir Han, Muhammed Hasan Han, Selim Han, Fethali Han, Caferkulu Han ve İsmail Han üstlenmişlerdir (AKAK, 1873: V, 1120; Bilge, 2015: 239). Listenin sondan üçüncü sırasında bulunan Selim Han'ın saltanat seneleri, Rusların Kafkasya'nın güneyine inme siyasetinin hız kazandığı döneme denk gelir. Kafkasya'nın güney bölgelerini genel harp sahnesine dönüştüren birinci Rus-İran savaşının (1804-1813) ilk aşamasında Gence yakınlarındaki Kürekçay nehri kıyısında Kafkas Rus Orduları Genel Komutanı General Sisianov ile görüşen Selim Han, yerel otoritesinin tesciline mukabil Rusya himayesini kabul etmiştir (21 Mayıs 1805). Zikredilen mevkide imzalanan antlaşmaya göre adı geçen han hem senelik vergi ödemeyi kabul etmiş hem de Şeki'de konuşlandırılmasına karar verilen 500 askerden oluşan Rus birliğinin iâşe ve ibatesini üstlenmiştir (Bünyadov, Yusifov, 1994: 530, 571; Eliyarlı, 1996: 591; Mustafazade, 2011: 151-152). Himaye karşılığında sağlanan barış dönemi ise pek uzun sürmemiştir. Zira antlaşmanın imzalanmasından bir sene sonra Karabağ Hâkimi İbrahim Halil Han ile aile efradının Ruslar tarafından katledilmesi ve Şeki'de konuşlanmış olan Rus birliği komutanı Yarbay Parfyanov'un Şeki Hanlığı'nın iç işlerine müdahalede bulunmayı alışkanlık haline getirmesi Selim Han'ın sabrını taşırılmıştır. Bu nedenle Selim Han, adı geçen yarbayı tutuklamış, Rus birliğini ise bölgeden çıkarmıştır (Haziran 1806). Şeki Hanı'nın böylesine alenî başkaldırısı Rusları harekete geçirmiş ve 1806'nın Ekim ayında yapılan savaşta Şekililer yenilgiye uğramışlardır (Bünyadov, Yusifov, 1994: 573; Bilge, 2015: 328). Böylece Selim Han ile ahfadının Şeki hâkimiyeti sona ermiştir.

Azerbaycan tarihinin hanlıklar dönemini mercek altına alan çağdaş araştırmaların birçoğunda Selim Han'ın tahtta bulunduğu senelerde meydana gelen hadiselerle ilgili yukarıda zikredilen türden bilgiler üretilmiştir (İsmayıl, 1997: 211-212; Bilge, 2005: 166-167; Bilge, 2015: 325-328; Çakmak, 1996: 70, 145-146). Fakat mezkûr hanın 1806 tarihli Rus istilasından sonraki yaşamıyla ilgili bilgiler kısıtlıdır. Bu meyanda malum en net bilgiye göre sözü edilen vakadan sonra adı geçen han, Kaçarlar Şehzadesi Abbas Mirza'ya sığınmak zorunda

kalmıştır (Fateh, 1993: 20; Mustafazade, 2011: 152; Cabbarov, Uyanık, 2018: 475; Çakmak, 1996: 146). Bir süre boyunca Acem ülkesinde ikamete mecbur olmuş, nihayetinde Osmanlı Devleti'ne iltica etmiştir. Fakat söz konusu ilticanın nasıl gerçekleştiği ve ilticadan sonra Selim Han'ın başına neler geldiği gibi hususlar pek bilinmez. Böylesine bilinmezlik ortamında bu araştırma çerçevesinde önem arz eden soruna ilişkin tahminler kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: 1. Selim Han örneğinde 19. yüzyılın birinci yarısındaki Rus istilası nedeniyle civar ülkelere sığınmak zorunda kalan mülteci hanların yaşamlarının geri kalan kısmını iltica ettikleri ülke tarihinin ana kaynaklardan takip etmek mümkündür. 2. Civar ülkelere iltica eden mülteci hanların peşleri, Ruslar tarafından hiç bırakılmamış ve yapmaları muhtemel eylemlerin öngörülebilirliği açısından onlarla ilgili bilgi toplanmıştır. Sözü edilen her iki tahmin, dolaylı olarak elinizdeki bu çalışmanın irdelenişine rehberlik etmektedir.

Bu araştırmaya problem ve prototip teşkil eden Selim Han'ın ilticası meselesi, Osmanlı arşiv envanterinin bazı belgelerine yansımıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Ad. Berje editörlüğünde Kafkas Arkeografi Komisyonu'nun elden geçirerek kullanılabilir hale getirdiği Rusça arşiv belgeleri ise Osmanlı belgelerinde eksik kalan kısımların ikmalî açısından elzemdir. Zikredilen tüm bu belge ve kayıtlar Selim Han'ın kimliği, Osmanlı Devleti'ne neden iltica etmek zorunda kaldığı, nereye yerleştirildiği, iase ve ibatesi için ne tür kolaylıklar sağlandığı gibi meseleleri açıklığa kavuşturmak için önemi haiz bilgiler içermektedir. Dolayısıyla ifade edilen türden bilgi ve belgeleri kullanarak Selim Han'ın ilticadan sonraki yaşamıyla ilgili bilinmeyenleri bilinir kılmak mümkündür.

1. Osmanlı Himayesine Giriş

Hanlık yönetiminden uzaklaştırıldığı 1806'dan Osmanlı Devleti'ne iltica ettiği 1818 tarihine kadar Selim Han'ın başından geçenlerle ilgili çağdaş tarih araştırmalarının temin ettiği bilgiler oldukça sınırlıdır. Belirsizlikler içermesi nedeniyle karanlık dönem olarak karakterize edilen bu on iki sene zarfında Selim Han neler yaptı? Bahse konu dönemde onu Osmanlı Devleti ile ilişkilendiren herhangi bir gelişme yaşandı mı? Büyük oranda belirsizlik içeren böylesine dönemi sorgulayan bu tür soruların yanıtını, adı geçen hanın iltica ettiği ülkenin arşiv envanterinde aramak isabetli yaklaşım olarak gözükmektedir. Zira bu çalışma çerçevesinde ulaşılan bilgiler ve belgeler benzer türden soruları yanıtlamak için yeterli içeriğe sahiptir. Bu tür belgelere örnek olarak, Bağdad Valisi Davud Paşa'nın 1818'in Aralık ayında İstanbul'a gönderdiği kaime gösterilebilir. Söz konusu kaimenin sadrazam telhisini içeren kısmında adı geçen handan, "... Şeki ve Şirvan hâkimi olup iki yüz yirmi sekiz

târîhinde havâli-i mezkûre seraskerliği uhdesine tefvîz olunarak ol-bâbda kendüsüne seraskerlik emr-i şerîfiyle taraf-ı eşref-i mülûkânelerinden teşrifât-ı seniyye irsâl buyrulmuş olan Selim Han kulları..." diye bahsedilmiştir (HAT, no. 761/35955). Kaimeden alıntılanan bu alıntıda konumuz açısından önem arz eden birkaç husus vardır: Birincisi, Selim Han'ın Devlet-i Aliyye ile ilişkileri ilticanın gerçekleştiği 1818 tarihinden çok daha eskidir. İkincisi, hicrî 1228 (m. 1813) tarihinde padişah namına yazılan emr-i şerif denilen fermanla Selim Han'a bahsi geçen bölgelerin seraskerliği tevcih edilmiştir. Üçüncüsü, söz konusu görevlendirmeyi tescilleme ve meşru kılma babında Selim Han'a "teşrifat-ı seniyye" gönderilmiştir.¹

Seraskerlik görevinin tevcihini tescil eden sadrazam telhisinde ifade edilenler öncesinde Selim Han'a atfedilen unvan ve paye ise önem arz eden diğer meseleler arasındadır. Hicrî 1227'de (m. 1812) Arapça olarak kaleme alınan bir belgenin üzerine "Vâlî-i Umûm Dağıstan Selim Han Tarafından Vârid Olan Arızadır." şeklinde kırmızı mürekkeple özel bir not düşülmüştür (HAT, no. 1108/44645-C). Bahsi geçen dilekçenin Osmanlıca tercüme nüshasında ise "Selim Han Vâlî-i Umûm Dağıstan" kaydı mevcuttur (HAT, no. 1108/44645, v. 1). Zikredilen dilekçenin dua faslı ile lakapların beyanını müteakip Dağıstan ümerası ile ittifak oluşturulduğu ve vukua gelen savaşta Rus kuvvetlerinin Şirvan'dan tamamen çıkarıldığı bildirilmiştir. Daha önemlisi, sultandan ferman sadır olursa, Rusların Tiflis'ten tamamen ihraç edilmelerinin imkân dâhilinde olduğu vurgulanmıştır. Asker, silah ve zahirelerinin mevcut olmasına karşın toplarının bulunmadığı ifade edilmiştir (HAT, no. 1108/44645-C; HAT, no. 1108/44645, v. 1). İltica öncesinde Selim Han'ın Osmanlı Devleti ile sıkı irtibat halinde bulunduğunun diğer kanıtı ise hicrî 1227 (m. 1812) tarihli ikinci dilekçedir. Arapça olarak kaleme alınan bu dilekçede atalarının kadim zamanlardan beri Osmanlı Devleti'nin hizmetkârlarından olduğunu belirten Selim Han, önceki Osmanlı sultanlarının kendilerine Dağıstan sahasında faaliyet izni verdikleri ve Osmanlı Devleti'ne itaat etmekten iftihar duydukları beyanında bulunmuştur (HAT, no. 1108/44645-Ç). Buna ek olarak, Şehsuvar Bey isimli Osmanlı elçisinin kendilerine gelmesinden dolayı duyulan memnuniyeti belirtmiş, meram ve maksatlarını yüce makama iletme amacıyla Gazi Hüseyin Efendi isimli elçiyi İstanbul'a gönderdiklerini bildirmiştir. İltica öncesinde kullanılan unvan ve paye meselelerini açıklığa kavuşturmak için

¹ Davud Paşa'nın gönderdiği kaimede sözü edilen "teşrifat-ı seniyye"nin Osmanlı bürokratik geleneğindeki diğer ismi ise "teşrifât-ı mülûkâne"dir ve genelde bir kimseyi taltif için padişah tarafından gönderilen hilat ve diğer hediyeleri ifade etmek için kullanılan kavramdır (Teşrifat-ı Seniyye hakkında bilgi için bkz. Pakalın, 1993: III/478).

özellikle zikretmek gereklidir ki, dilekçenin Arapça nüshasında olduğu gibi, Osmanlıca tercüme nüshasında da “Vâlî-i Şirvan” unvanı kullanılmıştır (HAT, no. 1108/44645, v. 1). Bu nedenle seraskerlik görevinin tevcihi öncesinde Selim Han’ın Dağıstan Umumi Valisi, Şirvan Valisi ve hatta Şeki ve Şirvan Hâkimi unvanlarını taşıdığı ifade edilebilir.

Selim Han’ın Devlet-i Aliyye’den beklentilerini, maksat ve meramını açıklayan bazı bilgiler günümüze ulaşmıştır. Hicrî 1228 (m. 1813) tarihli Farsça iki mektup, hanın taleplerini özetleyen örnek belgelerdir. Mektupların ilkinde, tüm Dağıstan ahalisinin Selim Han’la ittifak halinde İslâm hudut ve kalelerini dış saldırılardan korumaları, istek ve arzuların Selim Han ile Surhay Han aracılığıyla Osmanlı Devleti’ne iletilmesi hususunda ferman sadır olması arz edilmiştir (HAT, no. 1108/44645-O, v. 1). İkinci mektupta ise Devlet-i Aliyye’nin emir ve fermanı doğrultusunda Selim Han’ın bölgedeki tüm dinî işlerin yönetilmesine vekil tayin edilmesi ve cihat faaliyetlerini rahatlıkla yürütebilmesi için seraskerlik payesi ile görevlendirilmesi gibi özel talepler sıralanmıştır. Buna ek olarak, bölgeyle ilgili tüm haberleşmenin Selim Han ve Surhay Han üzerinden yürütülmesi talep edilmiştir (HAT, no. 1108/44645-O, v. 2). Bağdad Valisi Davud Paşa’nın hicrî 1234 (m. 1818) tarihli kamesine bakılırsa, zikredilen taleplerden bilhassa seraskerlik payesi ile görevlendirilme istemi hicrî 1228 (m. 1813) tarihinde gerçekleşmiştir (HAT, no. 761/35955). Fakat hana tevcih edilen bahse konu görevin uzun süre yürürlükte olduğu söylenemez. Zira 19. yüzyılın ilk on beş senesinde Rusların Kafkasya’nın güneyine inme siyasetinin başarıya ulaşması üzerine Şeki, Şirvan, Car ve umum Dağıstan bölgelerinde Ruslarla mücadeleyi kaybeden Selim Han, bulunduğu mevki ve makamı terk ederek, aile efradıyla birlikte İran’a hicrete mecbur olmuştur. İran’da ise Kaçarlar Şehzadesi Abbas Mirza’nın misafiri olarak Tebriz’de ikametine izin verilmiştir (HAT, no. 761/35955).

2. İltica Talebi ve Erzurum’da İkamet

Hicrî 7 Safer 1234 (m. 6 Aralık 1818) tarihinde Vali Davud Paşa tarafından İstanbul’a gönderilen bir kaimede, Şeki ve Şirvan bölgelerinin eski hâkimi Selim Han’ın evliya-yı kiramın mezarını ziyaret amacıyla beraberindeki yüz civarında kişiyle Bağdad’a geldiği rapor edilmektedir. Şanına yakışır biçimde ağırlanan han ile gerçekleşen konuşmalar sırasında Şeki ve Şirvan havalisinin yönetiminde bulunduğu dönemde Dağıstan hanları ile ittifak halinde Ruslara karşı cihat yaptığı, Osmanlı himayesini kabul ile halifenin ismini cami ve minberlerde zikrettirdiği anlaşılmıştır. Hicrî 1228 (m. 1813) tarihinde gönderilen ferman-ı aliyi Bağdad Valisi’ne gösteren Selim Han, Dağıstan Seraskerliği’nin kendisine tevcih edildiğini ve hükümdarın hilat-ı şerifi ile ödüllendirildiğini

ibraz etmiştir. Davud Paşa ile sohbeti esnasında naklettiklerine göre, Rusların sıklaşan saldırıları karşısında yenik duruma düşmüş ve İran'a hicret etmek zorunda kalmıştır. Burada Kaçarlar Şehzade Abbas Mirza'ya misafir olmuş, aile efradıyla birlikte birkaç sene boyunca Tebriz'de ikamet etmiştir (HAT, no. 761/35955).

Bağdad Valisi'ni merkeze bilgi vermeye sevk eden asıl mesele ise hanın beraberindeki yüz kişiyle Osmanlı Devleti'ne iltica talebinde bulunmasıdır. Selim Han'ın iltica isteminin gerekçeleri nelerdir? İltica yoluna başvuran insanlar genelde güvenlik endişesi ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşma arzusu taşırlar. Tebriz'deki yaşamı sırasında tahsis edilen olanaklardan dolayı adı geçen hanın böyle bir endişe ve kaygı içinde bulunması söz konusu değildir. O halde hanın iltica talebi nasıl açıklanabilir? Selim Han'ın kendisi iltica istemini itikadının ameli boyutunda yaşadığı zorluklarla ilişkilendirmektedir. Tebriz'deki ikameti sırasında tezahür eden mezhepsel farktan dolayı inancını sürdürmenin müşkül olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh üzerindeki Acem elbise ve külahını Osmanlı kıyafetine tebdile hazır bulunduğunu ikrar etmektedir. Hanın tebdil-i kıyafet istemi valiyi çok fazla heyecanlandırmış olmalıdır ki han ile maiyetine sahip oldukları mertebe derecesinde kavuk ve Osmanlı elbisesi giydirmiştir. Osmanlı bölgesel yöneticisinin özel iltifatına mazhar olan Selim Han, böylece arzusunun bir kısmına kavuşmuştur. Bağdad Valisi Davud Paşa ise konuyla ilgili İstanbul'a bir kaime yazmıştır. Hanın elindeki mezkûr evrakın kopya edilen bir nüshası ile hanın mektubunu da kendi kaimesine ekleyerek göndermiştir (HAT, no. 761/35955). Selim Han'ın zikredilen mektubu Farsça kaleme alınmış olup, "bende Vâlî-i Şeki ve Şirvan, sâbık Serasker-i Dağıstan" imzasını havidir ve "baki kalmasın her kim ki senin bekanı istemeye." mealinde bir dizayle süslenmiştir. Mektubun içeriğinde ise dileklerini şifahen ifade edebilmesi için huzura kabulü hususunda emir buyrulması arz edilmiştir (HAT, no. 823/37395).

Selim Han'ın talepleri sadece iltica ve huzura kabul ile sınırlı değildir ve gereğinden fazla beklentileri vardır; vezaret rütbesi ile Ahıska Vilayeti'ne vali tayin edilmesini istemektedir. Bahsi geçen bölgenin Şeki, Şirvan ve Dağıstan taraflarına yakın olmasını ise bu talebine gerekçe olarak göstermektedir. Böylece söz konusu bölgelerin eli silah tutan ahalisini organize ederek, hem Ahıska bölgesini dâhilen ve haricen güven içinde tutmayı hem de Rus istilasına maruz kalan memleketini ilk fırsatta kurtarmayı tasarlamaktadır. Vezaret rütbesinin tahsisi sayesinde ise geçen süre zarfında zaafa uğramış olan kuvvet ve itibarının iadesi amaçlanmaktadır (HAT, no. 761/35955).

Selim Han'ın ahvali ile özel isteklerini içeren Bağdad Valisi Davud Paşa'nın mezkûr kaimesi, döneminin sadrazamı Burdurlu Derviş Mehmed Paşa (1818-1820) tarafından telhis edilerek, Sultan II. Mahmud'a (1808-1839) arz edilmiştir. Meselenin kısaca anlatıldığı telhis metninde, konunun Encümen-i Şura'da görüşülerek, alınan kararın sultana arz edilebilmesi için padişahın irade-i seniyyesine ihtiyaç olduğu bildirilmiştir. Zikredilen arzı içeren telhis üzerine yazılan hatt-ı hümayunda ise meselenin beyan olunan veçhile mecliste müzakere olunup kararın padişaha arz edilmesi emredilmiştir (HAT, no. 761/35955). Bu meyanda vukua gelen sonraki gelişmelerle ilgili kayıtlar, Selim Han'ın ahvaline ilişkin ne tür karar alındığını açıklığa kavuşturur niteliktedir. Zira Bağdad Valisi Davud Paşa'nın sonraki tarihe ait bir tahriratını hülasa eden sadrazam tahririnde, "Selim Han'ın Erzurum cizyesi malından şehriye beşer kese akçe maaş tahsisiyle Erzurum'da ikameti" hususunun padişah fermanıyla uygun görüldüğü bildirilmiştir (HAT, no. 481/23570).

Hal ile zamanın koşullarına göre değişkenlik gösteren kesenin parasal rayici, II. Mahmud döneminde 500 kuruşa tekabül ettiği bilinir durumdur. Dolayısıyla Şeki eski hanının aylık 2.500 kuruş maaş ile Erzurum'da ikametine izin verildiği ifade edilmelidir. Nitekim hicrî 1235'nin Şevval'inden Zilhicce ayına (m. 1820'nin Temmuz-Eylül ayları) kadarki üç aylık süreyi kapsayan makbuzların incelenmesi sonucunda Erzurum Cizyedarı Hacı Ahmed Rüstem Ağa tarafından Selim Han'a, aylık 2.500 kuruş olmak üzere, toplam 7.500 kuruş maaşın elden ödendiği tespit edilmiştir (C.HR, no. 91/4510, v. 1-3).

Selim Han'ın, padişah fermanı gereği, Erzurum'a yerleştirilmesi hicrî 1234'ün Ramazan ayına (m. 1819'un Haziran-Temmuz ayları) denk gelir. Erzurum'da ikameti sırasında, içeriği Bağdad'dan yazdığına benzeyen ikinci tahriratını İstanbul'a göndermiştir. İran'daki ikameti sırasında bazı sırlara aşina olduğunun vurgulandığı söz konusu tahriratta, Devlet-i Aliyye'nin itaatkâr ve sadık bendelerinden olması hasebiyle istihdamına müsaade buyurulması hususunda ısrarcıdır (HAT, no. 1265/48977). Başlangıç safhasında Osmanlı devlet ricalinin ona yaklaşımı, buraya kadar zikredilenlerden anlaşılacağı üzere, ılımlıdır, mümkün merteye güzel muameleye tabi kılınması için gerekli görülen hususları tahriren ifade etmesi babında sadrazamın yazılı bilgilendirmesine mazhar olmuştur ve hatta kendisine aylık 2.500 kuruş maaş bağlanmıştır. İfade edilen böylesine olumlu yaklaşımdan memnun ve müteşekkir kalan Selim Han, bahsedilen tahriratı yazmakla yetinmemiş ve hatta dileklerini şifahen arz etmesi için Dağıstan ulemasından Mehmed Çelebi Efendi'yi İstanbul'a göndermiştir. Mezkûr şahsın konuşmalarından, hanın ülkesinin sekiz sene öncesinde Rusların saldırısına maruz kaldığı anlaşılmıştır. Ülkesini korumak

amacıyla silahlı mücadeleye girişen Selim Han, ağabeyi Muhammed Hasan Han'ın hükümet sevdasıyla Rusların hizmetine girmesi üzerine, tahtını kaybetmiş ve 500 civarındaki maiyetiyle Acem diyarına hicret etmek zorunda kalmıştır. Acem ülkesinde geçen beş seneyi beş-altı ay gibi kısa süreye sıkıştırarak muhtemelen gerçek durumu saklamaya çalışan Mehmed Çelebi Efendi, konuşmasının devamında hanın her zaman Memalik-i İslamiye'ye hicret arzusunda bulunduğunu ama bir türlü ruhsat alamadığını beyan etmiştir. Geçen sene ise hac edası bahanesiyle 125 kişiden oluşan maiyetiyle Bağdad'a gelerek iltica talebinde bulunmuş ve padişah fermanı gereği oradan Erzurum'a nakledilmiştir (HAT, no. 1265/48977).

Erzurum'a yerleştirilmesini izleyen süreçte Selim Han'ın Osmanlı Devleti'nden beklentileri nelerden ibaret olmuştur? Her şeyden önce, yazılı başvurusunda beyan ettiğine benzer biçimde başkente gönderdiği sadık adamı Mehmed Çelebi Efendi'nin şifahen beyanı üzere İstanbul'a gelip isteklerini bizzat arz etmek niyetinde olduğunu ifade etmiştir. İlticası sırasında beraberinde getiremediği 500 civarında kabile mensupları ile maiyetinin Acem ülkesinden getirilmesini ve onlarla birlikte iskânı için kendisine Çıldır eyaleti yahut da Kars ve Bağdad havalisinde bir yer gösterilmesini talep etmiştir. Zaruri masraflarını karşılayabilmesi için yeterli kadar maaş tahsis edilmesi onun diğer isteğidir. Zikredilen taleplere ek olarak, ne tür meslekte istihdam olunursa olunsun, sadık bende olarak Osmanlı Devleti için can feda ile çalışacağını beyan etmiştir. Acem diyarında bulunan üç oğlunun getirilmesine müsaade buyurulur ise onları Asitane'ye gönderme niyetinde olduğunu da taahhüt etmiştir (HAT, no. 1265/48977).

Erzurum'daki ikameti sırasında Selim Han'ın Devlet-i Aliyye'ye tahriren ve şifahen iletmiş olduğu arz ve talepler, buraya kadar ifade edilenlerden ibarettir. Çağdaş araştırmacı açısından şu an itibarıyla önem arz eden mesele ise böylesine içeriğe sahip talepler listesine Osmanlı devlet ricalinin nasıl yanıt verdiği'dir. Onun arz ve talepleri, Osmanlı teşkilat yapısında adet olduğu üzere, Encümen-i Şura'da kıraat ve müzakere edildikten sonra şöyle kararlar alınmıştır: 1. Adı geçen hanın Asitane'ye celp olunarak durumunu şifahen arz etme istemi, çeşitli mahzurlardan dolayı kabul edilemez. 2. Hanın kalabalık maiyetiyle sınıra yakın Çıldır, Kars ve Bağdad gibi bölgelerde iskânı caiz değildir. Zira bu meyanda alınan bir karar söz konusu bölgelerde çeşitli dedikodular çıkmasına vesile olabilir. 3. Etrafına toplanan lüzumsuz ve fazladan malî harcamalara neden olan insanları hanın bir an önce dağıtması ve böylece yükünü hafifleterek kendine bağlanan maaş ile kanaat etmesi gerekir. 4. Han adına durumu şifahen arz

etmekle mükellef Mehmed Çelebi Efendi'nin ise münasip miktar atıyye ile ödüllendirildikten sonra geri gönderilmesi gereklidir (HAT, no. 1265/48977).

Encümen-i Şura'da alınan kararların tamamı gözden geçirildiğinde, Selim Han'ın istihdamı ve Acem diyarındaki üç oğlunun getirilmesine ilişkin istirhamının askıda kalmış olduğu ve bu hususlarla ilgili herhangi bir özel karar alınmadığı görülmektedir. Bu hususlardan ilkinde, Şeki eski hanının taleplerini özetleyen ve alınan kararları padişaha arz ve takdim eden sadrazam takririni üzerine yazılmış olan hatt-ı hümayunda temas edilmiştir. Takririn zikrolunan kısmında, hanın Osmanlı Devleti hizmetinde görevlendirilmesinin doğuracağı mahzurların İstanbul'a gönderdiği adamına şifahen ifade edilmesi, mevzubahis şahsa münasip miktar atıyye verilerek, geldiği yere gönderilmesi ve hanın kendisine ise sadrazamın ifade ettiği üzere yanıt yazılması emredilmiştir (HAT, no. 1265/48977). Sadrazam takririni ile üzerindeki hatt-ı hümayunda Selim Han'ın aile efradıyla ilgili herhangi bir karar alınmadığı ise gözler önündedir. Onun bu meyandaki talebi ile diğer istekleri 1820 senesini izleyen bir tarihte kaleme alındığı muhtemel diğer sadrazam takririne mevzu teşkil etmiştir (HAT, no. 1265/48976). Söz konusu takrirdeki anlatılara göre, İran'da kalan aile efradının Osmanlı tarafına getirilmesi için Selim Han tarafından özel teşebbüs icra edilmiştir. Binaenaleyh aile efradıyla beraber Bağdad'da ikametlerine ruhsat verilmesine ilaveten münasip bir yer tayin ve tahsis edilmesinin temini için eyalet valisi Davud Paşa'ya hitaben ferman buyrulması hususunda istirhamda bulunmuştur. Bunun aksine bir durum vaki olur da Erzurum'da ikameti uygun görülür ise Erzurum cizyesi malından kendisine bağlanan maaşa zam yapılması ve maaşının kendinden sonraki kuşaklardaki evladına ihsan buyrulması hususunda yeni bir ferman gönderilmesini talep etmiştir (HAT, no. 1265/48976).

Tahsis edilen tüm olanaklar ve ihsanlara rağmen bitmek tükenmek bilmeyen istekleri Selim Han'ın Osmanlı devlet ricali nezdindeki konumunu doğrudan etkilemiş gibi gözükmektedir. Zira en son tahriratının Encümen-i Şura'da kıraati ve müzakeresi sırasında şahsına yönelik olumsuz hava oluşmuştur. Geçimi için belirlenen 2.500 kuruş maaşı yeterli bulmayıp maaşına zam yapılması ve hatta bu maaşın ilelebet nesline tahsis buyrulması, Bağdad'a nakli, vezaret rütbesi tevcihi gibi taleplerde bulunmasının sert dille eleştirildiği söz konusu toplantıda, onun gibi ecnebilerin Osmanlı Devleti'ne sadık bendeler olup olmadıkları ile Devlet-i Aliyye'ye yararları dokunup dokunmayacağıının şüpheli olduğu vurgulanmıştır. Encümen-i Şura'da gerçekleşen tartışmalar sırasında, "çünkü şöyle böyle diyorsunuz, bu aralık bu taraflarda bulunmanız dahi işe yaramadığına binâen hemen kalkıp İran'da olan evlâd u iyâlinizin yanına ve

geldiğiniz cânibe gidesiniz.” şeklinde kendisine cevap yazılması uygun görülmüştür (HAT, no. 1265/48976). Erzurum Valisi Hüsrev Paşa'ya yazılması planlanan kararnamede ise önceden tahsis edilen maaşın lağvedilerek hanın hoşlukla geldiği yere gönderilmesi ve neticenin merkeze bildirilmesi emredilmiştir. Encümen-i Şura'da alınan tüm bu kararlar, resmiyete kavuşması için padişaha arz edilmiş ve padişahın onayını içeren hatt-ı hümayunun çıkmasından sonra hanın geldiği yere iade edilmesi hususundaki kararname Erzurum Valisi'ne yazılmıştır (HAT, no. 653/31958). Selim Han'ın lağvedilmesi emredilen maaşı ise Ahıska'da ikamet eden Gürcü asıllı muhacir Davithanzade Vahtan'a tahsis edilmiştir (HAT, no. 1320/51518).

“Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak” deyiminde ifade edildiği üzere, Şeki eski hâkimi kendisine tahsis edilmiş olan tüm olanakları aşırı hırsları yüzünden neredeyse kaybetmek üzeredir. Şimdi ise asıl mesele böylesine olumsuz durumdan nasıl kurtulacağıdır. İlerleyen süreçteki gelişmeler, bilhassa senenin kış mevsiminde bulunulması hasebiyle meydana gelen şiddetli soğuklar ile Osmanlı-İran sınırında vukua gelen kargaşa onun geldiği yere iade edilmesinin bir süreliğine ertelenmesine neden olmuş gibi gözükmektedir. Bahse konu fırsatı değerlendiren Selim Han ise önceden kendisine tahsis edilen maaşın üzerinden düşürülmemesi hususunu içeren dilekçesini Erzurum Valisi Hüsrev Paşa aracılığıyla İstanbul'a göndermiştir. Böylece hanın durumu Encümen-i Şura'da tekrar görüşülmüştür. Bu toplantıda, öncekinde olduğu gibi, meçhul biri olarak tanımlanan Selim Han'dan Osmanlı Devleti'ne herhangi bir hizmetin beklenmediği ve Erzurum'da ikametinin bile bazı mahzurları olması gerekçe gösterilerek defedilmesinin uygun siyaset olduğu kararına varılmıştır. Encümen-i Şura'dan alınan böylesine kararın padişaha arz edilerek onayının alınmasından sonra, Şark Canibi Seraskeri Mehmed Emin Rauf Paşa'ya bir tahrirat gönderilmiş ve hana yeterli miktarda harçlık verilerek geldiği yere gönderilmesi emredilmiştir (HAT, no. 653/31958).

3. Ankara'ya Nakil ve İkamet

Selim Han'ın geldiği yere gönderilmesini emreden tahriratın gereğinin yapılması hususunda acele edilmeyerek bazı ek yazışmaların yapıldığı görülmektedir. Böylesine yazışmaların en belirgin örneği, hicri 1237 senesinin Rabiülahir ayının ilk günlerinde (m. 1821'in Aralık ayının son günleri) Şark Canibi Seraskeri Mehmed Emin Rauf Paşa tarafından gönderilen kaimedir. Zikri geçen kaimedeki beyanına göre iade meselesinde aceleci davranmayan Serasker Paşa, Erzurum Valisi Hüsrev Paşa ile bu konuyu enine boyuna tartışmıştır ve hatta hanın kendisiyle görüşmüştür. Bu görüşme esnasında, “ıyâl u evlâdınızı terk ile ihtiyâr-ı gurbet etmek abes değil midir?” şeklinde hana manidar bir soru

yönelmiştir. Selim Han ise mümin ve müslim biri olarak Rafiziler ile Moskof arasında ikamet edemeyeceğini ve Memalik-i İslamiye'den ölüsünün bile çıkmasını arzu etmediğini bildirmiştir (HAT, no. 506/24902). Böylesine etkileyici yanıt üzerine, sözü edilen kaimeyi kaleme alarak, merkeze göndermiştir. Serasker Paşa'nın sözlerine göre, Selim Han'ın İran'a gönderilmesi iki nedenden dolayı sakıncalıdır. Birincisi, Erzurum'da ikameti sırasında o havalide olup bitenler hakkında bilgi sahibi olmuştur. İkincisi, İran'a iltica edenlere iltifat edilir iken, Osmanlı topraklarına iltica edilenlerin geri gönderilmesi usule uygun siyaset değildir. Bununla birlikte adı geçen hanın Erzurum'da ikametinin de bazı mahzurları vardır. Bu nedenle Tokat, Amasya ve yahut da münasip başka bir mahalle nakli ile kendisine biraz maaş tahsisi ve İran gailisi bertaraf oluncaya kadar bekletilmesinin uygun olduğu görüşündedir (HAT, no. 506/24902).

Serasker Rauf Paşa'nın kaimesinde belirtilen hususlar, Encümen-i Şura'da müzakere edildikten sonra, padişaha arz edilmiştir. Söz konusu kaimenin sadrazam telhisini içeren kısmından görüleceği üzere, hanın durumuna ilişkin Serasker Paşa'nın çekinceleri uygun görülmüştür. Binaenaleyh Ankara gibi emin bir mahalle nakli ve iskânı için padişah fermanına ihtiyaç duyulmuştur. Buna ek olarak, önceden hana tahsis edildiği halde sonradan lağvedilen beş kese akçeden oluşan maaşın münasip bir kalemden mükerreren tahsisi hususunun defterdara havale olunması konusu da padişaha arz edilmiştir. Böylece II. Mahmud'un ifade edilen önerileri uygun görmesi üzerine, Selim Han'a maaş tahsis edilerek, Ankara'da ikametine karar verilmiştir (HAT, no. 506/24902).

Yeni ikametgâhı ve maaş tahsisi hususunda gerekli izinlerin çıkmasından sonra önemli görülen mesele, Selim Han'ın Ankara'ya nasıl nakledileceğidir. Bahsedilen işlemin bir an önce gerçekleşmesi için hicrî 1237'nin Rabiülahir ayının son günlerinde (m. 1822'nin Ocak ayı) Şark Canibi Seraskeri ile Ankara Naibi'ne hüküm gönderilmiştir. Söz konusu hükmün Serasker Paşa'yı alakadar eden kısmında, Ankara'ya nakil bilgisinin hana iletilmesi ve yanına verilen adamlar refakatinde Ankara'ya gönderilmesi emredilmiştir. Bahsi geçen hükmün Ankara Naibi'ne tevcih ettiği görev ise adı geçen hanın bölgeye ulaşması esnasında münasip bir mahalle ikamet ettirilmesi ve sonuca ilişkin bilginin İstanbul'a iletilmesinden ibarettir (C.HR, no. 51/2549). Ankara'ya nakil işlemi ise üç ayı aşkın süreyi kapsamıştır. Onun sağ ve salim biçimde Ankara'ya ulaştığını belgeleyen ilam, şehir naibi Keçecizade Abdülhalim tarafından hicrî 11 Şaban 1237 (m. 3 Mayıs 1822) tarihinde gönderilmiştir. Bu ilama göre, Şark Canibi Seraskeri Mehmed Emin Rauf Paşa'nın adamlarından Hacı Osman Ağa refakatinde yolculuk yapan Şeki eski hanı, zikredilen tarihte Ankara'ya

ulaşmıştır. Burada ona izzet ve ihtiramda kusur edilmemiş, münasip bir mahalle yerleştirilmiştir (C.DH, no. 130/6479, v. 1). Ankara Naibi tarafından gönderilen mübaşirin iki ay sonra Erzurum'a ulaşması üzerine, hicrî 13 Şevval 1237 (m. 3 Temmuz 1822) tarihinde İstanbul'a mektup yazan Serasker Paşa da nakil işleminin başarıyla tamamlanmış olduğunu merkeze bildirmiştir (C.DH, no. 130/6479, v. 2).

Ankara'ya nakledilmesinden önce ve sonra önem arz eden diğer mesele, hana hangi kalemden ve nasıl maaş tahsis edileceği hususu idi. Belirtildiği üzere, Erzurum'da ikameti sırasında ölçüye izana gelmeyen talepleri yüzünden hanın maaşı kesintiye uğramıştı. Öyleyse Ankara'da ikametine karar verilmesinden sonra maaş tahsisi hususunda ne tür gelişmeler yaşandı? Tespit edilebildiği kadarla nakil kararının alınmasından sonra münasip kalemden Selim Han'a aylık beş kese akçe tahsisi hususunun tertibi, hicrî 25 Rabiülahir 1237 (m. 19 Ocak 1822) tarihli padişah fermanıyla Defterdar Efendi'ye havale edilmiştir (C.DH, no. 44/2169, v. 2). Hanın ikamet edeceği havalideki zimmet defterlerinin incelenmesi sonucunda Ankara ve Kayseri gebranının cizye malından aylık 2.500 kuruş miktarında maaş verilebileceği hususu hicrî 27 Rabiülahir 1237 (m. 21 Ocak 1822) tarihli hesap pusulası olarak padişaha arz edilmiştir. Padişahın oluru üzerine, maaş tahsisi hususundaki düzenlemeye ilişkin bilginin hicrî 5 Cemaziyelevvel 1237 (m. 28 Ocak 1822) tarihinde ilgili makamlara yazılması emredilmiştir (C.DH, no. 44/2169, v. 1-2).

Selim Han'a tahsis edilen maaşın bir seneyi içeren yekûn miktarı 30.000 kuruş teşkil etmiştir. Bu meblağın 12.980 kuruşunun Ankara cizye malından, 17.020 kuruşunun ise Kayseri cizye malından temin edilmesi uygun görülmüştür (C.DH, no. 44/2169, v. 1). Hicrî 1240 senesi Şaban ayında (m. 1825'in Mart ve Nisan ayları) düzenlenen irad ve masraf tezkeresinden anlaşılacağı üzere, bir sene boyunca hana ödenmesi düşünülen 30.000 kuruşun aylara göre dağılımı 2.500 kuruşa tekabül etmiştir. Bu meblağın 1.418 kuruş 40 parası Kayseri cizye malından, 1.081 kuruş 20 parası ise Ankara cizye malından temin edilmiştir (C.HR, no. 98/4872). Hicrî 1241 senesinin Cemaziyelevvel (1826'nın Ocak) ayı için düzenlenen irad ve masraf tezkeresinde de benzer muhasebe kayıtları mevcuttur (C.HR, no. 89/4403). Bu nedenle hana tahsis edilen maaşın mütemadiyen bu suretle ödendiğine hükmetmek mümkündür.

Ankara'ya nakledilip münasip bir mahalle ikamet ettirilmesi ve maaş tahsisinden sonra Selim Han etrafında ne tür olaylar vukua geldi? Bu sorunun yanıtına ilişkin bazı kayıtlar günümüze ulaşmıştır. Normal koşullarda Erzurum gibi bir serhat şehrinde Anadolu'nun tam merkezinde bulunan Ankara'ya nakli ve maaş tahsisi gibi olanaklardan dolayı Selim Han'ın yeni yaşamından

hoşnut olması beklenir. Lakin her nerede ve her ne tür ihsanlar buyrulursa buyrulsun, mektuplar yazmayı ve bir şeyler istemeği alışkanlık haline getiren Selim Han'ın bulunduğu yerde kadere boyun eğmesini beklemek naif bir düşünce olur. Nitekim aşırı hırsı onu burada da rahat bırakmamış ve yeni talepler içeren bir kaimeyi yakın adamı Mehmed Çelebi Efendi vasıtasıyla İstanbul'a göndermiştir (HAT, no. 708/33926). 1822 senesinin son aylarında kaleme alındığı muhtemel bu kaime, hanın taleplerinin yazılı dökümüdür. Kaime yazılmayanlar ise yakın adamı Mehmed Çelebi Efendi tarafından şifahi sadrazam paşaya nakledilmiş, sadrazam tarafından takrire dönüştürülerek, padişaha arz edilmiştir (HAT, no. 1104/44593).

Selim Han'ın yazılı ve sözlü olarak İstanbul'a ilettiği talepler listesinde bir dizi istekler vardır. Onun yazılı olarak ilettiği en önemli talebi maaşla ilgilidir. Hana göre, Ankara'da ikameti için tahsis edilen maaşı zaruri masraflarını karşılayamayacak kadar azdır. Bu nedenle maaşına zam yapılmasını istirham etmiştir (HAT, no. 708/33926). Sözlü olarak iletilen talepleri ise birkaç tanedir: Öncelikle bir Cuma günü selamlığa teşrif ile padişahı uzaktan seyredebilmesi için beş-on gün süreliğine İstanbul'da bulunmasına izin verilmesini arzu etmiştir. Ankara'nın havasına alışamadığından Bursa'da maaşına mukabil bir çiftlik tahsis edilmesini talep etmiştir. Bu çiftlikte ziraat ile uğraşarak geçimini sağlamayı ve bir sonraki sene hac ziyareti için kutsal topraklara gidip gelmeyi tasarlamıştır (HAT, no. 1104/44593).

Selim Han'ın talepleri bu defasında sadrazam katında olumlu yanıt bulmuştur. Söz konusu taleplerle ilgili sadrazamın görüşünü içeren takrir metnine hanın misafir olarak birkaç gün İstanbul'da bulunmasında herhangi bir mahzur olmadığına ilişkin özel not düşünülmüş ve Bursa taraflarında isteğine uygun bir çiftlik bulunur ise maaşına bedel olarak kendisine tahsis edilmesi hususunun defterdara sorulması uygun görülmüştür. Takrirden ifade edilen tüm bu meseleler yüce kata arz edilmiş ve padişahın fikri sorulmuştur. Sadrazamın konuya ilişkin takriri üzerine padişahın yazılı görüşünü ifade eden hatt-ı hümayunda ise misafir olarak Osmanlı topraklarına gelenlerin "ben şurada oturayım, buraya geleyim." gibi heveslere tevessül etmelerinin münasip olmadığı bildirilmiştir. Şimdiye kadar türlü türlü istidalarda bulunan hanın bu defasında İstanbul'u ziyaret etme ve Bursa'ya taşınma istemi, böylece padişah tarafından uygun görülmemiştir (HAT, no. 1104/44593).

4. Selim Han'ın Vefatı ve Halefleri

Ankara'da ikameti sırasında Selim Han'ın İstanbul'a gönderdiği arzualde ifade edilen taleplerden hiçbirinin uygun görülmediği ayan beyandır. Ancak taleplerden biri olan hac ziyareti için kutsal topraklara gitme istemine herhangi

bir yorum getirilmemiştir. Hanın söz konusu istemini ömrünün sonuna kadar sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Zira onun vefatına ilişkin mevcut bilgiler, yaşamının son günlerinde bir kez daha böylesine bir girişimde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Hac ziyareti konusundaki düşüncesinin açıklanışını vefatı olayı ile ilişkilendirerek, Selim Han'ın nerde, ne zaman ve nasıl vefat ettiği hususundaki bilinmezliği bilinir kılmak mümkündür.

Araştırmamıza mevzu teşkil eden Selim Han'ın vefatıyla ilgili Rusça iki önemli rapor günümüze ulaşmıştır. Her iki rapor, Kafkas Rus Orduları Genel Komutanı General Aleksey Petroviç Yermolov'un Başyardımcısı General Aleksey Aleksandroviç Velyaminov'a gönderilmiştir. 25 Haziran 1826'da Şuşa şehrinden Binbaşı Çilyayev tarafından yazılan 23 numaralı ilk raporda, Osmanlı topraklarında muhaceret yaşamı süren Selim Han'ın kısa süre önce vefat ettiği bildirilmiştir (AKAK, VI-2, 348). 28 Haziran 1826 tarihli Şeki Askerî Valisi Binbaşı Svehovski tarafından zikredilen makama gönderilen 620 numaralı ikinci rapor ise öncekine nispeten daha zengin içeriğe sahiptir. Svehovski'nin bilgi kaynağı, hac ziyareti için Mekke'ye giden Şeki'nin nüfuzlu sakinleridir. Bu hacı adayları, bir Osmanlı şehri olan Şam'ı ziyaretleri sırasında, Şeki'nin eski hâkimi Selim Han'ın hac farizasını icra amacıyla Mekke'ye gitmek üzere hareket ettiği Ankara'nın yakınlarında bulunan Kırşehir'den geçtiği sırada 31 Mart 1826 tarihinde vefat ettiği haberini duymuşlardır (AKAK, VI-1, 787). Şekli hacı adayları bu haberi duyar duymaz hemen özel kurye aracılığıyla Askerî Vali Svehovski'yi konuyla ilgili bilgilendirmişlerdir. Svehovski ise sözü edilen 26 Haziran 1826 tarihli raporunu yazmış ve Selim Han'ın vefatı hususunu üst makamlara iletmiştir.

Araştırmanın nihai aşamasında Selim Han'ın aile efradının yaşamını gizeme dönüştüren sis perdesini aralamanın ve bilinmeyenleri bilinir kılmanın zamanı gelmiştir. Bu konuyla ilgili mevcut bilgiler Selim Han'ın, muasırlarının özel yaşamından farklı olarak, tek eşli olduğunu ortaya koymaktadır. Ona tüm yaşamı boyunca eşlik eden yegâne hanımefendi, 1806'da Ruslar tarafından katledilen Karabağ Hâkimi İbrahim Halil Han'ın kızı Tuti Begim'dir (AKAK, II, 695; AKAK, III, 333; AKAK, V, 1120). Rusların Güney Kafkasya'daki hanlıkların topraklarını zapt sürecinde Tuti Begim de İran'a hicret etmek zorunda kalmış ve eşiyle beraber Tebriz'de ikamet etmiştir. Osmanlı Devleti'ne ilticası sırasında ise Selim Han aile efradını beraberinde götürmemiştir. Bu nedenle Osmanlı devlet ricaline mektuplar yazarak aile efradının İran'dan getirilmesini talep etmiştir (HAT, no. 1265/48976; HAT, no. 1265/48977). Hanın yaşamının son safhasını anlatan tarihsel kayıtlar, söz konusu talebin bir kısmının gerçekleşmiş olma ihtimaline işaret etmektedir. Zira Binbaşı Svehovski'nin 28 Haziran 1826 tarihli

raporunda, Selim Han'ın vefatından sonra geri kalan varidatı ile eşinin Acem diyarına oğullarının yanına gönderildiği bildirilmiştir (AKAK, VI-1, 787). Böylece Tuti Begim'in ömrünün geri kalan kısmının Acem diyarında geçtiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim bahse konu dönemin güvenilir tarihçilerinden Hacı Seyyid Abdülhamid Efendi'nin temin ettiği bilgiler de Tuti Begim'in Acem diyarında vefat ettiğini teyit etmektedir (Ebdülhemid, 1993: 30).

Tuti Begim ile Selim Han'ın izdivacından Hüseyin Han, Hacı Han ve Süleyman Han isimli üç oğlu ve Fehrunnisa Hanım isimli bir kızı doğmuştur. Fehrunnisa Hanım Şekili Mahmud Ağa ile evlenmiş ve tüm ömrü boyu Nuha'da yaşamıştır (Ebdülhemid, 1993: 29). Selim Han'ın oğullarından ilk ikisi Acem diyarında yaşamıştır. Oğullarından ilki olan Hüseyin Han, Mişkin'de yaşamını sürdürmüş ve muhtemelen 1831 senesinde vefat etmiştir. Hüseyin Han'ın Abdul Han, Kasım Han ve Cafer Han isimli üç oğlu olmuştur. Selim Han'ın ikinci oğlu olan Hacı Han ise Kirmanşah Valisi olmuş ve Kerend'de vefat etmiştir. Hacı Han'ın İsmail Han isimli bir oğlu olmuştur. Selim Han'ın üçüncü oğlu Süleyman Han ise albay rütbesi ile Rus ordusunda hizmet etmiştir. Onun Hasan Ağa adlı bir oğlu olmuştur (AKAK, V, 1120). Süleyman Han'ın Karabağ'da vefat ettiği ve geri kalan evladının orada yaşamını sürdürdüğüne ilişkin kayıtlar mevcuttur (Ebdülhemid, 1993: 29). Selim Han'ın aile efradıyla ilgili tespit edilebilen bilgiler burada ifade edilenlerden ibarettir.

Sonuç

Şeki eski hâkimi Selim Han'ın Osmanlı Devleti'ne ilticası konusunda yapılan bu araştırma sonucunda ulaşılan bulguları dört başlık altında toplamak mümkündür:

1. Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'nın güneyine inme siyasetlerinin hız kazandığı 19. yüzyılın ilk senelerinden itibaren tahtlarını kaybederek civar ülkelere sığınmak zorunda kalan yerel yöneticilerin sonraki yaşamlarının izlerini sürmenin mümkün olduğu bu çalışma bağlamında kanıtlanmış durumdadır.

2. Selim Han'ın ilticası zorunluluktan kaynaklanan bir göç vakasıdır. Hükmettiği Şeki ve havalisinin Rus istilasına uğraması üzerine can ve mal güvenliği tehlikeye girmiş ve bundan dolayı maiyetini beraberine alarak Acem diyarına hicret etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu hicretten sonra güvenlik tehdidini atlatmış gibi gözükmektedir. Ama bu defasında ihtiyaçlar hiyerarşisinin bir üst basamağını oluşturan itikat ve inancını mezhep farkından dolayı rahat sürdüremediği gerekçesiyle meşrebine daha yakın bulunduğu Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır.

3. Ülkesine sığınanları koruma altına alan, iaşe ve ibatelerini elden geldiğince temin eden eski Osmanlı geleneği, bu örnek bağlamında bir kez daha tezahür etmiştir. Selim Han'ın Erzurum ve Ankara'da ikameti ile kendisine aylık 2.500 kuruş maaş tahsisi, bahsi geçen geleneğin 19. yüzyılın ilk çeyreğinde sürdürüldüğüne somut örnektir.

4. Güney Kafkasya'nın işgale uğramasından sonra tahtını kaybeden bölgesel hanların peşlerinin Ruslar tarafından hiç bırakılmadığı, Selim Han örneğinde, belirgin biçimde görülmektedir. Bölgesel siyaseti etkilemesi muhtemel böylesine şahısların müteakip adımlarının öngörülebilir olması Ruslar açısından özellikle önem arz etmiştir. Bu nedenledir ki Selim Han örneğindeki mülteci hanlarla ilgili sürekli bilgi toplanmış ve sorumlu mevkide bulunanlara iletilmiştir. Selim Han'ın iltica yaşamını açıklığa kavuşturan bu çalışmada kullanılan Rusça raporlar, söz konusu durumu teyit eden örnek metinlerdir.

Kaynakça

1. Osmanlı Arşiv Belgeleri

BOA (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi), C.DH (Cevdet Dâhiliye), no. 44/2169; 130/6479.

BOA, C.HR (Cevdet Hâriciye), no. 51/2549; 89/4403; 91/4510; 98/4872.

BOA, HAT (Hatt-ı Hümayun Koleksiyonu), no. 481/23570; 506/24902; 653/31958; 708/33926; 761/35955; 823/37395; 1104/44593; 1108/44645; 1108/44645-C; 1108/44645-Ç; 1108/44645-O; 1265/48976; 1265/48977; 1320/51518.

2. Rusça Arşiv Belgeleri

AKAK (Aktı Sobrannıe Kavkazskoyu Arheografiçeskoyu Komissieyu: Arhiv Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago), ed. Ad. Berje, c. II, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis, 1868.

AKAK, ed. Ad. Berje, c. III, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis, 1869.

AKAK, ed. Ad. Berje, c. V, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis, 1873.

AKAK, ed. Ad. Berje, c. VI-1, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis, 1874.

AKAK, ed. Ad. Berje, c. VI-2, Tipografiya Glavnogo Upravleniya Namestnika Kavkazskago, Tiflis, 1875.

3. Kitaplar ve Makaleler

BİLGE, M. Sadık (2005), *Osmanlı Devleti ve Kafkasya*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

BİLGE, Sadık Müfit (2015), *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829 (Tarih-Toplum-Ekonomi)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

BÜNYADOV, Z.M.; YUSİFOV, Y.B. (ed.) (1994), *Azərbaycan Tarixi*, Bakı: Azərbaycan Dövlət Neşriyyatı.

CABBAROV, Arif; UYANIK, Necmi (2018), "XVIII. Yüzyılın Sonları-XIX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti-Şeki Hanlığı İlişkileri", *Tarihin Peşinde (Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, Sy. 19, ss. 461-479.

EBDÜLHEMİD, Hacı Seyid (1993), "Şeki Hanları ve Onların Nesilləri", *Şeki Hanları ve Onların Nesilləri*, Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası Neşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, ss. 22-30.

ELİYARLI, Süleyman (ed.) (1996), *Azərbaycan Tarixi: Uzaq Keçmişdən 1870-ci İllərə Qədər*, Bakı: Azərbaycan Neşriyyatı.

FATEH, Kerim Ağa (1993), "Şeki Hanlarının Müxtəsər Tarixi", *Şeki Hanlarının Müxtəsər Tarixi*, Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası Neşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, ss. 9-20.

İSMAYIL, Mahmud (1997), *Azərbaycan Tarixi*, Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası Neşriyyat-Poliqrafiya Birliyi.

MUSTAFAZADE, Tofiq (2011), *Azərbaycan Xanlıqlarının Qısa Tarixi*, Bakı: Victori Neşriyyat-Poliqrafiya Müəssisəsi.

PAKALIN, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, İstanbul: MEB Yayınları.

4. Tezler

ÇAKMAK, Mehmet Ali (1996), *Hanlıklar Devrinde Azərbaycan-Türkiye Münâsebetleri (1723-1829)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.